

မိမိတို့
အသက်အရွယ်

1/2-2025

၂၅

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ТАБОБАТИ АКАДЕМИЯСИ

ИЛМИЙ-ТИББИЙ, МАЪРИФИЙ-ҚОМУСИЙ ЖУРНАЛ

Шарқ
табобати

SHARQ TABOBATI ————— 2025 йил 1-2-сон

МУНДАРИЖА

A.A. Xudayarov. O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirining tabrik so'zlari	3
N. Maxmudov. Abu Ali Ibn Sino: otmish nuri kelajakni yoritir	4
Шайх Абдулазиз Мансур. "Шарқ табобати" журнали чорак аср ёшда.....	6
A.C. Temirov. "Farmatsevtika mahsulotlarixavfsizligi markazi" davlat muassasasi – el-yurt xizmati yo'lida!	7
P. Kuldoshev. Ўзбекистонда халқ табобати фидокори	8
Muttalip Ali Haji Emchi. «Al-Qonun fit-tib»ning shifokorlik va davolash g'oyasiga voislik qilish xalq tabobatini taraqqiy ettirish yo'li.....	10
Ўктамхон Солиева. Халқ табобатини халққа яқинлаштирувчи нашр	12
A.З. Факиров. Устозлик маноқибини оқлаёлган зот.....	14
M. Xasanov. Кутлуғ ёшинг муборак!.....	15
Международная конференция 2025 года по сотрудничеству и интеграции промышленности, образования, научных исследований и прикладной деятельности (ICCI-IERA 2025)	16
G.Ш. Каримова, X.P. Tuxtaev. Ични юмшатувчи ўсимликлар асосидаги воситалар	20
I.X. Mamatkulov, M.Ш. Xamraev, B.M. Xamraev. Взгляды Абу Али Ибн Сино на причину и терапию диабета	22
Мухаммад Тунусий гўдаклик боскичлари	23
Юрак.....	24
A.B. Xasanov, L.U. Anvarova. Yo'l-transport hodisalarida jabrlangan bolalarga tibbiy yordamning tashkiliy jihatlari.....	26
Sh.A. Tulametova. Meteorologik omillarning reproduktiv salomatlikka ta'siri haqidagi hozirgi qarashlar	28
Мухаммад Хамроев. Ўзбек халқ табобати назарияси асослари.....	31
Ш.А. Туламетова, А.Й. Тўхтакулов. Иқлим омилларига таъсирчан заиф беморлар гуруҳлари ҳақида.....	35
Меҳри Нурузова. Табобатнинг борлиққа келиши ва унинг биричи бор ошқора бўлиши	38
B. Mansurov. Инсон соғлигини мустаҳкамлашда биологик фаол кўшимчалар ўрни.....	43
"Жим" ж [Ж] харфи жуби – пишлок, панир	45
A.G. Kurmukov, A.A. Akimallyev. O'rta Osiyoda dorivor o'simliklardan foydalanishning qisqacha tarixi	46
A.G. Kurmukov. Dorivor o'simliklar fitokimyosi	48
D.E. Zaurov, I.V. Belolipov, A.G. Kurmukov, I.S. Sodobekov, A.A. Akimallyev, S. Auzenman. O'rta Osiyo dorivor o'simliklari	50
"Жим" ж [ж] харфи жавз – ёнғок.....	52

Меҳри НУРУЗОВА,

(шарқ табобати фанлари).

Шайх Абдулазиз МАНСУР,

Нежмиддин МУМИНОВ,

Маъмур ХАСАНИЙ,

Бақошир АБДУЛАХАТОВ,

Хасан ТУХТАЕВ,

Алишер ФАКИРОВ,

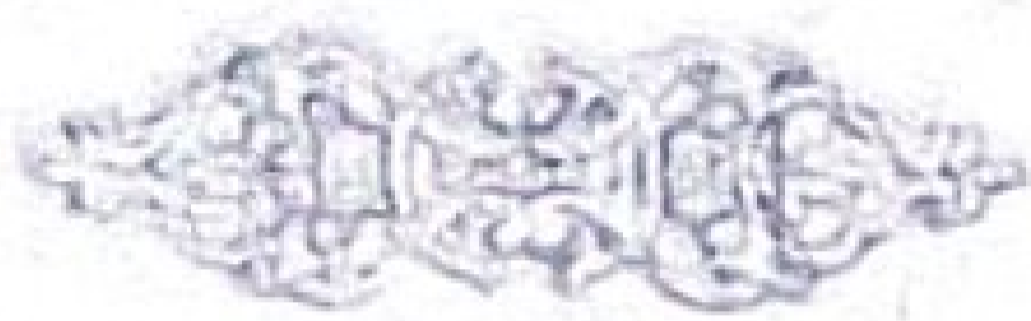
Дўстмурат БИҚНАЗАРОВ,

Қўтлубеги НИЗОМОВ,

Совьятов ХАМРОЕВА,

(масъул котиб).

Бекзод ХАМРОЕВ

"Шарқ табобати" журнали

Ўзбекистон Республикаси

Вазирлар Маъкамаси ҳузуридаги

Олий аттестация комиссияси

раёсатининг 2012 йил 31

майдаги №185/5 сонли қарори

билан халқ табобати соҳасидаги

илмий мақолалар чоп этилиши

лозим бўлган илмий журналлар

рўйхатига киритилган.

2025 йил 28 октябрда босишга

руҳсат этилди, Бичими 60x84 1/8

6,5 босма табак. Буюртма №24-4.

Миклори 500 дона.

Баҳоси сотувда эркин нарҳда.

Саҳифаловчи-дизайнерлар:

Бекзод Хайдаров.

Журнал "IMPRESS MEDIA" МЧЖ

босмаҳонасида чоп этилди.

Манзил: Тошкент шаҳри, Қушбег

кўчаси, 6-уй.

"Шарқ табобати" журнали

2007 йил 22 январда Ўзбекистон

Матбуот ва ахборот агентлиги

томонидан 0206 рақам билан

рўйхатга олинган.

Манзил: Тошкент шаҳри,

Юнусобод даҳаси, 9-мавзе.

тел: +99871 221-31-16

e-mail: academ_avisenna@yahoo.com

ISSN 2181-6719

METEOROLOGIK OMILLARNING REPRODUKTIV SALOMATLIKKA TA'SIRI HAQIDAGI HOZIRGI QARASHLAR

Muallif adabiyotlar tahlili asosida iqlim omillarini aholi shu jumladan, homilador ayollar salomatligiga jiddiy ta'sirini tahlil qilishgan. Iqlim sharoitining inson organizmiga ta'sirini o'rganish bugungi kunning zolzarb masalalaridan biridir. Ma'lumki, meteorologik omillar aholi salomatligiga ta'sir qiladi, ammo bu haqda ma'lumot parcha-parcha, ko'pincha qarama-qarshi va tarqoq. So'nggi paytlarda iqlim o'zgarishi va ob-havo sharoiti atmosferaning sirt qatlamlarining yuqori darajada ifloslanishi bilan birgalikda inson salomatligiga ta'sir qiluvchi ustuvor omillardan biri sifatida qaralmoqda.

Iqlimning aholi salomatligiga ta'sirini o'rganish zamonaviy tibbiyotning dolzarb muammolaridan biridir. Global iqlim isishi sharoitida uning ahamiyati aholining salbiy ekologik omillarga nisbatan zaifligi oshishi bilan ortadi. Iqlim o'zgarishi demografik ko'rsatkichlarga, ayniqsa insonning reproduktiv funksiyasiga sezilarli ta'sir qiladi [1, 2]. Reproktiv salomatlik holati ko'plab omillar bilan belgilanadi: irsiyat, atrof-muhit ta'siri, shuningdek iqlim va atrof-muhit omillari. Bu hayotning iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga, tibbiy yordam darajasiga va reproduktiv xususiyatlarga bog'liq. Binobarin, aholining reproduktiv salomatligi sifatini yaxshilash muammosi nafaqat tibbiy muammo, balki ijtimoiy muammodir [3,4,5,6].

So'nggi yillarda akusherlik va ginekologik fanlar doirasida ekologik reproduktologiya jadal rivojlanmoqda. [4, 6]. Ushbu tadqiqotlar natijalari salbiy omillar ta'sirida reproduktiv salomatlikdagi o'zgarishlarning asosiy qonuniyatlarini tushunish uchun nazariy jihatdan va amaliy jihatdan juda muhimdir yuqori xavfli guruhlarni aniqlash va tegishli profilaktika dasturlarini amalga oshirish bilan bog'liq. Ekologik muammolarni hal etish orqali bolalar va onalar salomatligini yaxshilash Ming yillik rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim hissa bo'lib xizmat qilmoqda. Ulardan biri onalar o'limining % ga kamayishi [7].

So'nggi yillarda xalqaro va milliy darajada bir qator muhim hujjatlar qabul qilindi, bu iqlim o'zgarishi aholi salomatligiga ta'sir qilishini ko'rsatmoqda. JSST iqlimning ta'siri bo'yicha bir qator konferentsiyalar tashkil etdi inson salomatli-

gi, uning maqsadi aholining zaifligi va ularning yangi iqlim sharoitlariga javob berishining yetarliligi to'g'risida jamoatchilik va mutaxassislar o'rtasida xabardorlikni oshirish maqsadida [9].

Adabiyotlarda insonning reproduktiv salomatligiga noqulay ekologik sharoitlar, ijtimoiy sharoitlar, tenglik, homiladorlik, tug'ish va abortning asoratlari, birga keladigan somatik patologiya va boshqalar ta'sir ko'rsatishi haqida juda ko'p ma'lumotlar mavjud [2, 3, 6, 7, 9]. Noqulay ekologik vaziyat onalik va bolalikni yomon himoya qilishning asosiy sabablaridan biridir, buni ko'plab mualliflarning tadqiqotlari tasdiqlaydi. Bu homiladorlik va tug'ish asoratlari, perinatal va onaning kasalligi va o'limi, tug'ma nuqsonlar, bolalarning kasalligi va nogironligining oshishi bilan bog'liq [1, 2].

Ma'lumki, meteorologik omillar aholi salomatligiga ta'sir qiladi, ammo bu haqda ma'lumotlar yetarli emas. So'nggi paytlarda iqlim o'zgarishi va ob-havo sharoiti atmosferaning sirt qatlamlarining yuqori darajada ifloslanishi bilan birgalikda inson salomatligiga ta'sir qiluvchi ustuvor omillardan biri sifatida qaralmoqda. Meteorologik omillarning ma'lum kombinatsiyasi bilan tananing haddan tashqari qizishi (issiqlik urishi), gipotermiya, muzlash tahdidlari mavjud. Bundan tashqari, tinch va/yoki issiq ob-havo sharoitida atmosfera havosining ifloslanish darajasi oshadi [12]. Noqulay ob-havo omillari ta'sirida ham, ifloslanish kuchaygan sharoitda ham yurak-qon tomir va immunitet tizimlariga yuk ortadi, bu tanadagi erkin radikal jarayonlarning kuchayishi va adaptiv termoregu-

lyatsiya reaksiyalarining rivojlanishi bilan bog'liq bo'ladi [13]. Miqdoriy "atrof-muhit-salomatlik" munosabatlarini aniqlash, havo muhitini yaxshilash bo'yicha asosli tavsiyalarni ishlab chiqish, xavf guruhlarini aniqlash va aholi salomatligini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuini amalga oshirish nafaqat sanitariya-epidemiologiya nazorati xizmatlari va gigiena markazlari, balki sog'liqni saqlash. amaliyotchilari uchun ham ustuvor vazifadir [14].

Aholining kasallanish bo'yicha iqlim sharoitlari ta'sirini o'rganish uchun tadqiqotlar bir qator bag'ishlangan. Tabiiy-iqlim omillarining fiziologik va patologik ta'siri haqidagi ilmiy g'oyalar 20-asrning birinchi yarmida rus olimlarining asarlari bilan asos solingan (P. G. Mezernitskiy, 1937; N. A. Remizov, 1934). Mualliflar o'zlarining tasniflarini meteorologik va geofizik omillar ta'siri bilan bog'liq kasalliklarning farqlanishiga asosladilar: 1) issiqlik stressidan kelib chiqadigan kasalliklar; 2) ultrabinafsha nurlanishidan kelib chiqadigan kasalliklar; 3) yuqumli kasalliklar; 4) har yili sodir bo'ladigan kasalliklar ("mavsumiy kasalliklar").

Biroq, ko'plab kasalliklarning paydo bo'lishida iqlim sharoiti bilan bog'liqlik aniq emas. Iqlim qulayligi harorat muvozanati, qishning davomiyligi, qishki shamollarning chastotasi va ularning inson yashash sharoitlariga ta'siri, havo namligi, atmosfera ionlanishi kabi iqlim parametrlarini tahlil qilish asosida baholanadi. Ushbu chora-tadbirlar ob-havo sharoiti va atmosfera havosining ifloslanishidan aholining hayoti va sog'lig'iga tahdid soladigan vaqt, chastota va xavf omillari to'g'risidagi prognozlar va ma'lumotlar asosida hududning iqlimiy va geografik xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak. Ob-havo anomaliyalarining birgalikdagi ta'siri va atmosferaning sirt qatlamlarining yuqori darajada ifloslanishining aholi salomatligiga ta'siri har bir mintaqaga uchun o'ziga xos ekanligini hisobga olsak, bir hududda olingan tadqiqot natijalarini boshqasiga ekstrapolyatsiya qilib bo'lmaydi.

Atrof-muhit omillarining aholi salomatligiga ta'sirini o'rganish zamonaviy tibbiyotning dolzarb muammolaridan biridir. Iqlim o'zgarishi sharoitida uning ahamiyati aholining, ayniqsa homilador ayollar va yosh bolalarning atrof-muhitning salbiy omillariga nisbatan zaifligi oshishi bilan ortadi. Ko'pgina mualliflarning fikriga ko'ra [9, 10, 11, 12,

14] yangi yashash sharoitlariga, ayniqsa issiq iqlim sharoitida moslashishning biosotsial qiymati juda yuqori - bu chaqaloqlar va onalar o'limi darajasi juda yuqori.

Ushbu mavzuning dolzarbligi, shuningdek, quyidagilar bilan belgilanadi. Reproduktiv salomatlik O'zbekiston Respublikasi hukumati va O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining ustuvor yo'nalishlaridan biridir, buni bir qator qarorlar, buyruqlar va me'yoriy hujjatlar tasdiqlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 25 apreldagi PQ-216-son "2022 — 2026 yillarda onalik va bolalikni muhofaza qilishni kuchaytirish to'g'risida"gi qarori, 2022 yil 28 yanvardagi «2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF-60-son Farmoni bilan reproduktiv yoshdagi va homilador ayollar, bolalar uchun yuqori texnologik tibbiy yordam ko'rsatish tizimini takomillashtirish, perinatal markazlarni zarur tibbiy texnika va buyumlar bilan jihozlash, ularni malakali kadrlar bilan ta'minlash vazifasi belgilandi. So'nggi besh yil davomida amalga oshirilayotgan ijtimoiy siyosat onalik va bolalikni tizimli ravishda muhofaza qilish imkonini yaratdi, natijada onalar va go'daklar o'limining kamayishiga erishildi. Shu bilan birga, olis hududlarda tibbiy yordamni maqsadli yo'naltirish tizimini yuqori darajada tashkil etish, onalar va bolalarga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmatning samaradorligini oshirish, ambulator yordamni yanada yaxshilash, shoshilinch va ixtisoslashgan tibbiy yordamni rivojlantirish, tibbiy genetika hamda zamonaviy skrining dasturlarini joriy etish talab etilmoqda. Onalar va bolalar salomatligini mustahkamlash, sog'lom bola tug'ilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilash, shuningdek, 2022-yil 18 mart kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining sog'liqni saqlash sohasi vakillari bilan «Tibbiyotdagi islohotlar — inson qadri uchun» mavzusidagi ochiq muloqoti doirasida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida ustuvor vazifalar belgilangan.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, issiq iqlim sharoitida va ayniqsa iqlim o'zgarishi sharoitida homiladorlik va tug'ilishning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida deyarli ma'lumotlar yo'q. Inson tanasining

g'ayritabiiy atrof-muhit sharoitlari bilan o'zaro ta'siri muammosini zamonaviy profilaktika fanining strategik yo'nalishlaridan biri deb hisoblash kerak. Atrof-muhit sharoitlarining inson salomatligiga ta'sirini muqarrar deb hisoblash kerak, shuning uchun atrof-muhit omillariga yuqori sezuvchanligi bo'lgan odamlarni, ayniqsa yurak-qon tomir patologiyasi bo'lgan bemorlarni erta tashxislash va aniqlash, populyatsiyada patologik sharoitlarning rivojlanishini bashorat qilish va o'z vaqtida oldini olish bo'yicha boshqa chora-tadbirlar bilan birgalikda samarali usul bo'lib qolmoqda.

Iqlim o'zgarishi sharoitida adekvat moslashish strategiyasini ishlab chiqish uchun iqlim o'zgarishi sharoitida reproduktiv salomatlik to'g'risida to'g'ri va ishonchli ilmiy ma'lumotlar zarur. Yuqoridagilar bilan bog'liq holda, iqlim o'zgarishini hisobga olgan holda ayollarda homiladorlik, tug'ish va perinatal natijalarning xususiyatlarini o'rganish zarurati tug'iladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Алиева Р.Я. Медицинские и социальные аспекты эклампсии в Таджикистане: автореф. дис. канд. мед. наук / Р.Я. Алиева. - Душанбе, 2006.-24

2. Баласанян В.Г. Роль гигиенической культуры и практики в формировании и сохранении репродуктивного здоровья девочек и девушек-подростков // В.Г. Баласанян / Материалы IV российского форума «Мать и дитя». - М., 2002. -Ч. 1. - С. 10-12.

3. Каюмов А.К. Изменение климата и его влияние на состояние здоровья человека / А.К. Каюмов, Б.У. Махмадалиев. - Душанбе, 2002. -172 с.

4. Ревич Б.А. Потепление климата - возможные последствия для здоровья населения / Б.А. Ревич, В.В. Малеев // Климатические изменения: взгляд из России / - М.:ТЕИС, 2003.- С. 99-137

5. Баласанян В.Г. Роль гигиенической культуры и практики в формировании и сохранении репродуктивного здоровья девочек и девушек-подростков // В.Г. Баласанян / Материалы IV российского форума «Мать и дитя». - М., 2002. -Ч. 1. - С. 10-12.

6. Барабаш Н.А. Организм женщины при беременности: Экстрагенитальные изменения

(Обзор литературы) / Н.А. Барабаш, О.Л. Барабаш, СВ. Калантьева // Бюллетень со РАМН, -№2 (116), 2005 г.

7. Гуркин Ю.А. Факторы формирования гигиенической культуры современных девушек-подростков / Ю.А. Гуркин // Материалы IV Российского форума «Мать и дитя». - М., 2002. - Ч. 1. - С. 26-27

8. Додхоева М.Ф. Состояние родовспоможения и детородной функции у жительниц Таджикистана за период 1986-1996 гг. с учетом кризисной ситуации: автореф. ... д-ра мед. наук / М.Ф. Додхоева. - СПб., 1998. - 46

9. Стратегический план Республики Таджикистан по репродуктивному здоровью на период до 2014 года. - Душанбе, 2004. - С.80

10. Ревич Б.А. Потепление климата - возможные последствия для здоровья населения / Б.А. Ревич, В.В. Малеев // Климатические изменения: взгляд из России / - М.:ТЕИС, 2003.- С. 99-137.

11. Climate Change 2001: The Scientific Basis. Contribution of Working Group I to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. - New York: Cambridge University Press, 2001. - 881 p.

12. Climate change and family planning: least-developed countries define the agenda / L. Bryant [et al.] //Bull World Health Organ. 2009 Nov; 87(11):852 7.

13. Climate Change and Human Health: Risks and Responses / A.J.McMichael [et al.]. Geneva, WHO 2003, 322 p.

14. Climate Change: Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group 2 to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel of climate Change, - Cambridge, UK, 2007, 200 p. 112. Climate Models and Their Evaluation. In: Climate Change / Randall, D.A. [et al.] //: The Physical Science Basis. -2007.-242 p p.

Tulametova Shaxlo Azadjanovna
O'zbekiston Respublikasi
Sog'liqni saqlash vazirligi,
Tashkent shahri

